

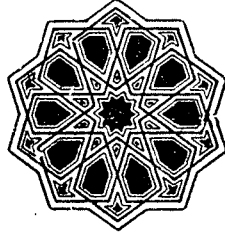
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIII

TÜRK-PAKİSTAN İLİŞKİLERİ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Prof.Dr.Neşet ÇAĞATAY

İnsanlık tarihi boyunca iki ulus arasındaki içten duygu ve bağların, Pakistanla Türkiye arasındaki kadar güçlü ve sürekli oluşuna çok zor raslanır.

Eskiden "Hint müslümanları" diye anılan ve bugün "Pakistan islam cumhuriyeti"nin temsil ettiği müslüman topluluğu ile biz türkler arasındaki içli ve dostça ilişkiler uzun bir geçmişe dayanır.

Bugünkü Pakistan sınırları içinde yaşayan halkın dedeleri ile bizim dedelerimizin ilişkileri ta...sekizinci yüzyılda başlar.

711 yılında Sind vâdisini ele geçirip Multan'a dek ilerleyen araplar dışında, Hint-Pakistan bölgesine inen islam ordularının hemen hepsi türktü¹.

Bundan sonra XI.yüzyıl başında Gazneliler Devleti sultanı Mahmud Sevüktekin komutasındaki türk birlikleri, daha o zamanlar Lahor çevresine gelip bu şehri kendilerine üs yaptılar.

Bunların yerli halkla evlenmeleri yoluyla bölgede yoğun bir türkleşme olayı başladı ve bu ilişkiler, din birliği ile perçinlenerek daha da güçlendi.

Böylece ve bu nedenlerle XI. yüzyıl başlarından 1877'de resmîleşen İngiliz egemenliğine dek bölge, türk asıllı sülaleler tarafından yönetilmiş, bu uzun süre içinde de türkleşme ve müslümanlaşma olayı gittikçe yoğunlaşmıştır.

Gaznelilerden sonra (962-1183), Hitay türklerinden Gurlular (1148-1215), Dehli Sultanları (1206-1287), Haleciler (1290-1320), Tuğluklar

1 Prof.Dr.A.Schimmel, Dr.Muhammed İkbâl'in "The Reconstruction of religious thought in islam" adlı eserinin türkçe çevirisine yazdığı eseri takdim yazısı, ss.XII, Sofi Huri çevirisi, İstanbul, 1964.

(1320-1413), Hint yarımadasının rönesans ve uyanış devri diye nitelenen ve yanlış olarak "Hindistan moğol imparatorluğu" diye adlandırılan "Türk Babürlüler imparatorluğu" (1526-1858), Türk ve Pakistan halklarını birbirine yaklaştıran ve kaderlerini birleştiren devirler olmuştur².

XVII.yüzyıl başlarında Avrupalılar, bölgenin kimi yerlerine gelmeye ve yerleşmeye başladılar. 1601'lerde ve ilk kez Portekizliler, sonra Hollandalılar, 1603'de İngilizler ve 1642'de Fransızlar bazı özel ticaret ortaklıkları aracılığı ile deniz kıyılarında alışveriş yerleri kurdular.

Bunları, İspanya, Almanya, İsveç, Prusya ve Danimarka devletleri izledi. Bölgeye bu Avrupalı akımından sonra yarış alanında yalnız İngilizlerle Fransızlar kaldı. Bölgeyi ele, geçirip burada üstünlük kurmak için İngilizler, Fransızlar arasında yapılan kavgalar 1634'den 1753 yılına dek yüz yıldan çok bir süre uzayıp gitti ve yerli halk bu çekişmeden çok acı çekti.

Babürlülerden ikinci Âlemgir'in (saltanatı: 1754-1759) oğlu Şah Âlem'in, bölgenin yiğit ve kahraman halkının da büyük yardımları ile bu Avrupalı saldırganlara karşı yaptığı çetin savaşlara rağmen yenilmesi üzerine bölgeyi İngilizler işgal etti.

2 Burada, hemen hemen bütün yabancı tarihçilerin, dahası, kimi Türk tarihçilerin, Hindistan Türk imparatorluğuna yanlış olarak "Hint moğol imparatorluğu" demeleri üzerinde durmak istiyoruz.

Hindistanda Zahrüddin Mehmet Babür Şah'ın 1526 yılında kurduğu bu devlet bir Türk devletidir. Babür Şah'ın kendisi ve soyundan gelen hükümdarların hepsi Türktürler.

Babür Şah, Timurular imparatorluğunun kurucusu Tirmuleng'in (yaşamı: 1336-1405) torununun torunu yani, Timur'un oğlu Miranşah'ın oğlu Ebu Said'in oğlu Ömer Şeyh Mirzâ'nın oğludur.

Timur'un babası Turagay, Özbeklerin bir kolu olan Barulas kabilesindedir. Annesi Tekina Hatun da, karısı Olcaytu Türkân (Emir Hüseyin Baykara'nın kızkardeşi) Hatun da Türktürler.

Babür de, dip dedesi Timur gibi Türkçe konuşuyor ve Türkçe yazıyordu. Türk dili Çağatay Edebiyatı kolunun, Ali Şir Nevâi'den sonra en büyük şâiri olan Babür Şah'ın, "Babürname", "Aruz risalesi", hanefi fıkhı üzerine yazdığı "Mübeyyen", tasavvufa ait bir eser olan ve Timurular soyunun rûhânî yardımcısı Hâce Ubeydullah Ahrâî'nin, babasının ısrarı ile yazdığı için "Risâle-i vâlidîye" adı verilen eserin tercümesi "Risâle-i Vâlidîye tercümesi" ve "Divan"ı hep Türkçedir. İşte bu nedenlerle, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı forsunun sol üst köşesinde yer alan onaltı Türk devletinden ikisi: Büyük Timurular İmparatorluğu ile Babür İmparatorluğu'dur.

Burada, Cumhurbaşkanlığı forsunda yer alan Türk devletleri eksiktir. Bunlar 16 olarak saptanırken hangi ölçünün temel alındığını bilmiyoruz. Bu eksik Türk devletlerinin belli başlıları şunlardır: Peçenekler, Kıpçaklar, Kumanlar, Anadolu Selçukluları İmparatorluğu, Akköyünlular, Karakoyunlular...

Hindistan yarımadasındaki müslüman hükümdarlar 1877 yılına dek İngiliz vâhilerine bağlı olarak varlıklarını sürdürdüler ve bu tarihte İngiliz kraliçesi Viktorya (Victoria I: 1819-1901) resmen Hindistan imparatoriçesi olarak taç giydi. Onların, türlü din, kök ve eğilimdeki halkı birbirine vurdurarak yönetimi elde tutma politikaları, bölgede kanlı çatışmalara yol açtı. Bunun üzerine halk, halifelik yani müslümanların dinî liderliği de ellerinde bulunan Osmanlı imparatorluğunun yardımına umut bağladı. Bu yardımı sağlamak için girişimlerde bulunuldu. Bu konuda bir örnek vermek istenirse Mysore Sultanı'ndan söz etmek gerekir.

Şimdi Mysore'da büyük bir türbesi bulunan "Tippu Sahib Bahadır" (1749-1799), İngilizlerin, halkı birbirine düşürme politikasını kendileri ne uygulamayı denedi. İngiliz-Fransız sürtüşmesinden yararlanmak, Napolyon Bonapart fransasından yardım almak istedi ise de başaramadı.

Bunun üzerine Osmanlı Halife-Sultanı Birinci Abdülhamid'e (sal tanatı 1774-1789), Muhammed İmam adındaki bir komutanın başkanlığında, yedi gemiye bindirilmiş, değerli armağanlar taşıyan kalabalık bir elçi kurulu yolladı. Gemiler, o zamanlar Osmanlı İmparatorluğunun bir vilayeti olan Basra'ya geldi Çok kalabalık olan bu kuruldan ancak üçyüz kişi İstanbul'a çağırıldı.

Tippu Sultan'ın Birinci Abdülhamid'e yaptığı önerileri, onun yazdığı farsça mektuplardan öğreniyoruz³. Kendisinin isteklerinin en enteresanı Basra limanının kendisine kiralanması ve buna karşılık Mangsor limanının, bütün ürünleri ve gelirleri ile birlikte Osmanlılara verileceğidir.

Üçyüz kişilik bu elçi kuruluna, zamanın Osmanlı Sadrazamı Koca Yusuf Paşa (ölümü: 1800), Kâğıthane'deki "Sâdâbad Köşkü"nde muhteşem bir şölen verdi. Bu elçi kurulunun başkanı olan Muhammed İmam'ın, aynı yıl içinde İstanbul'da öldüğü anlaşılıyor. İstanbul'un Ak saray semtindeki Horhor Caddesi'nde bulunan ve bugün "Hindiler Tekesi" diye anılan harap ve ahşap yapının bahçesinde onun H.1202 (M. 1787) yılını taşıyan bir mezar taşını görüyoruz.

Bu ilgi çekici elçi kurulu üzerine Bangalore'lu Mahmud, çok geniş bilgi veriyor ki bu verilen bilgiler ayrı bir araştırma konusu olabilir⁴.

3 Tippu Sultan'ın, birinci Abdülhamid'e yolladığı farsça mektuplar, İstanbul'daki Baş Bakanlık Arşivlerinde 9 No.lu "Nâme defteri"nin 209-211. sayfalarında yer almaktadır.

4 Bu elçi kurulu hakkında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi urduca bölümü kütüphane bulunan Bangalore'lu Mahmud'un yazdığı "Sahife-i Tippu Sultan" adlı iki ciltlik eserde uzun ve önemli bilgiler bulunmaktadır.

Tippu Sultan'ın ölümünden sonra İngilizlerin gerek, Hint Yarımadası'ndaki değişik din ve inanışta bulunan kişileri, türlü eğilimli kabileleri birbirine düşürerek bölgeyi yönetimde rahatlık sağlaması, gerekse XIX. yüzyıl boyunca Rus sınırlarında ve Balkan Yarımadasında savaşması, içerde askerî ve sivil alanda yönetimi yenileştirme ve düzenleme işleri ile uğraşmaları İkinci Mahmud'un, bunun oğlu Abdülmecid'in, bunun kardeşi Abdülaziz'in ve ikinci Abdülhamid'in saltanat sürelerini doldurduğundan, Hindistan müslümanları ile Anadolu Türkleri arasındaki bağlarda bir kopukluk oldu.

XX.yüzyıl başlarında birinci Cihan Savaşı'nın patlak vermesi, İngilizlerin Avrupa işlerinde daha aktif rol oynamaya başlamaları, Hint Yarımadası hakkında, bölgelerinin daha uzun süre boyunduruk altında tutulmak istendiği izlenimi uyandırdığından müslümanlar yeniden ve daha etkili bir özgürlük çabasına giriştiler.

Bu sıralarda, Hint müslümanlarının enerjik ve çalışkan liderlerinden Sind'li Ubeydullah Han, 1915 yıllarında, bölge müslümanlarının temsilcisi olarak gizlice Afganistan'a gelmiş ve Afgan emîri Habibullah Han'ı (1872-1919), Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte İngilizlere karşı savaşa girmeye teşvik etmişti. Bu girişimden bir sonuç alamamakla birlikte, Habibullah Han'ın öldürülmesinden sonra yerine geçen Amanullah Han (Öl.1960) ile anlaşmayı başardı ve İngilizlere karşı savaş açılmasını sağladı. Ancak, 1922 yılında Afganistanla İngilizler arasında barış anlaşması imzalanınca Kâbil şehriden ayrılarak Türkiye'ye geldi. 1923-1924 yıllarında, yukarıda sözünü ettiğimiz İstanbul'daki Hintliler Tekkesi'nde kaldı.

Bu Ubeydullah Han, Pakistan İslam Cumhuriyetinin millî şâiri Allame Dr.Muhammed İkbal'in (1877-1938), özgür ve bağımsız bir Pakistan devletinin kurulması düşüncesini ortaya atmasında büyük etkisi olan "Constitution of the Federated Republics of India" (Hind Federe Cumhuriyetleri Ana Yasası) adlı eseri kaleme almıştı⁵.

5 Hindiler Tekkesi, Tippu Han ve Ubeydullah Han hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Zafer Hasan Aybek, Hindiler Tekkesi, Tekkedeki meşhurlar; Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1977 sayısı, sayfa 96. Bu makalenin yazarı, Tekkenin son konuğu "Riyaz Babur Abdurrahman Efendi"den söz ediyor. Bu kişi, Birinci Cihan Savaşı'nda Kudüs'teki Hint Tekkesi Şeyhi iken Türk ordusunda hizmet etmiş, Filistin Türk orduları tarafından boşaltıldıktan sonra Türk askerleri ile birlikte İstanbul'a gelmişti. İngilizler, Mondros Mütarekesinden sonra İstanbul'u işgal ettikleri zaman Onu yakalamışlar ve hapse atıp pek çok işkence etmişlerdi. Abdurrahman Riyaz Efendi, İstanbul'un kurtuluşundan sonra, Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı tercüme bölümünde çalışmış ve 1969 yılında Ankarada ölmüştür. İstanbul'daki Hindiler Tekkesi bugün, kimsesiz kadınların barınağı olarak kullanılmaktadır.

Hint-Pakistan müslümanları daha 1906 yılında “Nevab Vikarül-mülk” adlı kişinin girişimi ile “Hindistan birliği cemiyeti” adında bir örgüt kurarak bağımsızlıkları yolunda güçlü bir adım attılar.

Ubeydullah Han’ın, İngilizlere karşı direnişin gerekliliği ve Anadolu Türkleri ile kurulacak bağlar konularında halkı uyarması sonucu, o yıllarda Pencab ve Bengal ayaletlerinden 30.000 kadar müslüman, yurtlarından ayrılarak Afganistan yoluyla Türkiye’ye göç etmek istemişlerdi. Afganistan emîri bunlara, ülkesinde yer gösterip yerleştirmek isteyince orada kaldılar.

Hint-Pakistan müslümanları, Türkiye’nin Balkan Savaşları’nı büyük bir ilgi ve heyecan ile izlediler. Onların Türkiye’yi bir örnek, bir kardeş ülke saydıkları XIX.yüzyıl sonları ile XX.yüzyılın ilk yarısında bu bölgede yazılan romanların konularında ve çocuklarına verdikleri adlarda bile görülür.

Birinci Cihan Savaşı’ndan yenik çıkan hasta bir Osmanlı İmparatorluğu yerine Anadolu’da dinç ve dinamik bir Türk devleti kurma çabalarına girişen ve düşmanları buralardan sürüp çıkararak Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün kazandığı utkular, Sind, Urdu ve Bengal dillerinde şiir yazan bu bölge şairlerinin, özellikle doğunun büyük şâiri Allâme Dr.Muhammed İkbâl’in eserlerinde övülmektedir. Hele Dr.İkbâl’in “Peyam-ı Maşrık” adlı eserinde bu konuda çok güzel örnekler vardır.

Hint-Pakistan müslümanları, yazıları ile İngilizlere karşı tepkileri ile, para yardımları ile Türk Millî mücadele savaşlarını desteklediler ve Türkiye’nin başarılarından aldıkları mânevî güçle ayrı bir müslüman devleti kurma çabalarını sürdürdüler. Hindistanın gayr-i müslim halkı, bu ayrılmaya karşı idiler. Örneğin Nehru (Sri Javaharlal Nehru 1889-1964): “Hindistanda ancak iki parti vardır. Bunlar da İngiltere hükûmeti ile Hint millî kongre partisidir” diyor, müslüman toplumunun lideri Muhammed Ali Cinnah (1876-1948) ise: “Bu ülkede üçüncü bir parti daha vardır o da müslüman milletidir”, diye haykırıyordu... Cinnah, başka bir konuşmasında: “Biz, kendine özgü kültür ve uygarlığı, isimleri, isimlendirme sistemi, değer yargıları, ölçüleri, yasaları, ahlak kuralları, âdetleri, takvimi, tarihi, gelenekleri, yetenek ve amaçları olan bir ulusuz. Kısacası bizim kendimize özgü bir bakış açımız ve yaşam görüşümüz var. Uluslararası kurallarına göre biz bir ulusuz” diyordu.

Pakistanın millî şâiri Allame Dr.Muhammed İkbâl daha 1929 yıllarında Hindistan'ın kuzey-batı kesiminde bir müslüman birliği kurulmasının en doğru bir hükümet şekli olduğu düşüncesini ortaya atmıştı. Onun, "The Reconstruction of religious thought in islam" adlı eserinde Türkiye'de gelişen ve gerçekleştirilen yenilikleri izlediğini ve bu konularda çok ilgi çekici düşünceler ileri sürdüğünü görüyoruz.

Pakistanın bağımsızlık çabası ve savaşı çok uzun sürdü. Başta Kaaid-i Âzam Muhammed Ali Cinnah ve büyük şâir Allâme Dr. Muhammed İkbâl olmak üzere tüm Pakistan yurtseverleri ve düşünürleri canla başla çalışarak önce, 14 Ağustos 1947 günü, Hindistan Yarımadası (Pakistan ve Hindistan dominyonları) adları altında iki dominyonun doğması sağlandı. Daha sonra bu iki dominyon, iki ayrı cumhuriyet hükûmeti oldu ki bunlardan biri, Türkiyenin büyük ve samimî dostu kardeş Pakistan İslam Cumhuriyeti'dir.

Hindistan ile Pakistan arasındaki sınırların saptanmasında Pakistan için çok sıkıntılı durumlar hasıl oldu; pek çok sosyal ve ekonomik problemler çıktı.

Bir kere Keşmir bölgesi, iki ülke arasında tartışmalı bir bölge olarak bırakılmıştı. Ayrıca, Hindistanla Pakistan arasındaki sınır, Pakistan'daki hammaddelerle Hindistandaki fabrikalar arasında çizilmiş, böylece hem Hindistan'ın hem de Pakistan'ın endüstri, tecim ve tarım işleri alt üst olmuştu. Üstelik ingilizlerden kalma bazı zenginliklerin ve kaynakların büyük bir parçası Hindistan topraklarında kalmıştı. Ayrıca, batı Pencap ile doğu Bengal'in Pakistan'a, doğu Pencap ile batı Bengal'in Hindistana bırakılması nedeni ile doğu Pencap'tan batı Pencab'a yoğun ve büyük sayılarda bir müslüman halk göçü başladı ki bu, tarihte benzerine az raslanan bir olay, gelinen ülke için bir yıkımdır. Bu göç ile altı milyondan çok bir müslüman topluluğu Pakistan'a sığındı.

Biz türkler bu tür göçlerin ne demek olduğunu, göçmenlere ve hükûmete ne denli sıkıntıya mal olduğunu çok iyi biliriz. Birinci Cihan savaşında yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğunun çok geniş bölgelerine, askerlik, memuriyet, tecim ve benzeri gibi nedenlere gidip oralarda kalmış Türk soydaşlarımız, zaman zaman büyük kütleler halinde anayurda dönmektedirler. Bu durumun en son örneğini, 1977 yılı kasım ayında Bulgaristan'la yapılan bir anlaşmada görüyoruz⁶. Bu anlaşmaya göre

⁶ Bak.13 kasım 1977 pazar günlü ve 10787 sayılı Milliyet Gazetesi, sayfa: 1 ve 12 (sütün 8).

kasım 1977'den 1978 kasımına dek elli iki hafta süre ile her hafta 1300 kişi olmak üzere bir yılda 67600 soydaşımız Türkiye'ye dönmüş olacaktır.

Pakistan halkı altı milyondan çok olan bu yeni gelen kardeşlerine kucak açmış, başta kadınlar ve kadın kuruluşları olmak üzere bunlara, ellerinden gelen her yardımı yapmışlardır.

Pakistan islam cumhuriyeti hükümeti kurulduktan sonra Pakistanla Türkiye cumhuriyeti arasındaki bağlar daha güçlendi. Nasıl bizim Balkan, birinci Cihan ve Millî Mücadele savaşlarında çektiğimiz acılar, sıkıntılar dost ve kardeş Pakistanı yürekten yaralamışsa, Pakistanın bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinde ve ondan sonraki olaylarda karşılaştıkları acılar ve felâketler de biz Türkleri o kadar üzmüş acılara belemiştir.

Türk halkı ve basını, Pakistanla ilgili her uluslararası konuda daima Pakistanın yanında olmuştur. Nasıl Pakistan halkı, Türk kahramanlarını kendi kahramanları sayıyorlarsa Türkler de Pakistanın millî kahramanlarını kendi kahramanları saymaktadırlar.

Biz, Pakistanın dili ile, kültürü ile, ekonomisi ile yakından ilgiliz. Bunların delilleri çoktur. Örneğin iki türk üniversitesinde urduca kürsüsü vardır (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde). Buralarda Pakistanın dili, tarihi ve edebiyatı öğretilir. Başkent Ankarada'da ve İstanbul'da "Türk-Pakistan Kültür Cemiyetleri" vardır. Ankaranın en büyük caddelerinden biri, Pakistanın büyük devlet adamı Kaid-i Âzam Muhammed Ali Cinnah'ın adını taşımaktadır. Bu cadde, Kavaklıdere'den Çankaya'ya çıkan caddedir (Botanik bahçesi yanından geçer). Yine Pakistan ve Türkiye, iki ekonomik ve kültürel kurumda "CENTO" ve "RCD"de ortak üyelerdir: "Central Treaty Organisation" ve "Regional Cultural Development".

İki kardeş ulus arasındaki bu içten gelen karşılıklı sevgi ve bağlılık, yalnız din, eski kültür ve gelenek birliğinden değil, herhalde çok eskiye dayanan bir kan birliğinden de geldiğinde şüphe yoktur; çünkü bu kan birliğini, bin yıllık ortak yaşam ve karşılıklı evlenmeler sağlamıştır.

Bu köklü ve sağlam bağlar nedeniyledir ki Pakistanın şimdiki hükümet başkanı Orgeneral Ziya ül-Hak, 2-3 kasım 1977 günlerinde Türkiye başkenti Ankara'ya yaptığı kısa ziyaret sırasında düzenlediği basın

toplantısında “Türkiye’yi ikinci vatanım sayarım” cümlesi ile sözlerine başlayıp “Türkiye ile Pakistan arasındaki dostluk ve kardeşlik öylesine derindir ki, Pakistanın nesi varsa gerektiğinde öncelikle Türkiye’deki kardeşlerimizin emrindedir” demiştir.

Pakistanlı kardeşlerimiz de inansınlar ki Türk ulusu da onlara karşı aynı duygularla doludur. Türk-Pakistan dostluk ve kardeşliğini hiç bir şey bozamayacaktır; çünkü bu dostluğun kökleri çok derindir, kaynağını yüzyıllardan almaktadır.